

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

مرکز تهران

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته جامعه‌شناسی گرایش جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی
گروه جامعه‌شناسی

بررسی رابطه میان پایگاه اجتماعی اقتصادی و نگرش به

عدالت اجتماعی بین حوزویان و دانشگاهیان شهر قم

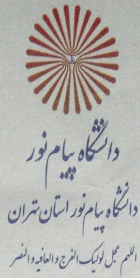
نگارنده: صادق اکبری اقدم

استاد راهنما: دکتر رحمت الله صدیق سروستانی

استاد مشاور: دکتر امیرملکی

تیر ۱۳۹۲

شماره
تاریخ
پیوست

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

واحد تهران غرب

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای صادق اکبری اقدم دانشجوی رشته
جامعه شناسی به شماره دانشجویی ۸۶۷۱۰۶۵۶۳
تحت عنوان:

" بررسی رابطه میان پایگاه اجتماعی اقتصادی و نگرش به عدالت
اجتماعی در بین حوزویان و دانشگاهیان شهر قم "

جلسه دفاع با حضور داوران نامبرده ذیل در روز : سه شنبه مورخ : ۹۲/۴/۲۵ ساعت
۸ - ۹ در محل ساختمان تحصیلات تکمیلی برگزار شد و پس از بررسی پایان نامه مذکور با
نمره به عدد به حروف
درجه مورد قبول واقع شد نشد

هیات داوران:

اساتید	نام و نام خانوادگی	مرتبیه علمی	امضا
استاد راهنما	آقای دکتر صدیق سروسنتی		
استاد مشاور	آقای دکتر ملکی		
استاد داور	آقای دکتر ربیعی		
نماینده تحصیلات تکمیلی	آقای دکتر ربیعی		

آیا پایان نامه مذکور نیاز به اصلاحات دارد؟

تهران، انشای غربی انوشاه شهید
همت، بعد از دانشگاه علوم نظامی
شهرک شهید باقری، روبروی درمانگاه
تلفن: ۴۴۷۳۱۹۰۹ - ۱۴
دورنگار: ۴۴۷۳۱۹۰۸

WWW.TPNU.AC.IR
gharb@tpnu.ac.ir

اینجانب صادق اکبری اقدام دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۶ مقطع کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی گواهی می‌نمایم چنانچه در پایان نامه خود از فکر، ایده و نوشته دیگری بهره گرفته‌ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم منبع و ماخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده‌ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد بر عهده خویش می‌دانم و جوابگوی آن خواهم بود.

صادق اکبری اقدام

۹۲/۴/۲۶

اینجانب صادق اکبری اقدام دانشجوی ورودی سال ۱۳۸۶ مقطع کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی گواهی می‌نمایم چنانچه بر اساس مطالب پایان نامه خود اقدام به انتشار مقاله، کتاب و... نمایم ضمن مطلع نمودن استاد راهنما، با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب و... و به صورت مشترک و با ذکر نام استاد راهنما مبادرت نمایم.

صادق اکبری اقدام

۹۲/۴/۲۶

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نوآوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می‌باشد.

تیر ۱۳۹۲

تقدیم به

پیامبر عظیم الشان اسلام حضرت محمد (صل الله علیه و آله) پیام آور عدالت و
حضرت علی (علیه السلام) پیشوای عدالت و مهدی موعود (عج الله تعالی
فرجه الشریف) برپاکننده عدالت جهانی

و تقدیم به

روح ملکوتی حضرت امام خمینی (رحمه الله علیه) و محضر مقام معظم
رهبری حضرت آیت الله خامنه ای (دامت ظله) و ارواح شهدای اسلام و
انقلاب و هشت سال دفاع مقدس و شهدای حوزه و دانشگاه و همچنین
علما و اساتید ارزشمند حوزه و دانشگاه

تقدیر و تشکر از زحمات ارزشمند:

ریاست محترم حوزه های علمیه جناب آیت الله حسینی بوشهری و ریاست محترم
حوزه علمیه قائم (عج) چیدر جناب آیت الله هاشمی علیا و ریاست محترم دانشگاه
پیام نور جناب آقای دکتر زیاری

و همچنین تقدیر و تشکر از زحمات ارزشمند:

اساتید گرانقدر حوزوی و دانشگاهی اینجانب ، مخصوصا استاد راهنما مرحوم دکتر
رحمت الله صدیق سروستانی و استاد مشاور دکتر امیر ملکی

و تقدیر و تشکر از زحمات ارزشمند:

برادر و همکلاسی عزیزم جناب آقای محمود نوایی لواسانی

و تقدیر و تشکر پایانی از زحمات:

والدین عزیز و خانواده گرامی مخصوصا همسر و فرزند دلبندم.

چکیده: تحقیق حاضر به بررسی رابطه میان پایگاه اجتماعی اقتصادی و نگرش به عدالت اجتماعی بین حوزویان و دانشگاهیان شهر قم می پردازد و علاوه بر آن با بررسی تفاوت نگرش حوزویان و دانشگاهیان نسبت به همه متغیرها و همچنین سنجش تجربی ابعاد نگرش به عدالت اجتماعی و متغیر پایگاه اجتماعی اقتصادی و سایر متغیرهای زمینه ای ، عوامل موثر بر نگرش به عدالت اجتماعی را مورد بررسی قرار دهد.

در بخش نظری این تحقیق از دیدگاه های برخی اندیشمندان مسلمان و غربی در خصوص عدالت استفاده شده ولی در معرفی و تعریف متغیرها از کتاب درک ایرانیان از عدالت اثر داریوش یعقوبی که به تحلیل داده های موج دوم طرح پیمایش ملی ارزش ها و نگرش ها در سال ۱۳۸۲ پرداخته استفاده شده است. این تحقیق با استفاده از روش پیمایشی انجام گرفته است و واحد تحلیل در تحقیق حاضر فرد می باشد. جامعه آماری تحقیق را کلیه حوزویان و دانشگاهیان (افراد در حال تحصیل حوزه و دانشگاه) شهر مقدس قم که در مقاطع تحصیلی لیسانس ، فوق لیسانس ، دکترای دانشگاهی و یا معادل حوزوی آن به ترتیب سطح ۲ ، ۳ و ۴ تشکیل می دهند که با استفاده از فرمول کوکران و به ترتیب ۴۰۰ نفر از حوزویان و ۴۰۰ نفر از دانشگاهیان به عنوان نمونه انتخاب گردیده اند و برای انتخاب نمونه ها بصورت خوشه ای و از کلیه مقاطع تحصیلی و متناسب با حجم آن ها به صورت سهمیه ای ، فرد نمونه انتخاب و با استفاده از ابزار پرسشنامه و به شیوه مصاحبه اطلاعات مربوط به هر کدامیک از پاسخگویان گردآوری شده است.

مهمترین نتایج این تحقیق: بین پایگاه اجتماعی اقتصادی و نگرش به عدالت اجتماعی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم رابطه معناداری وجود دارد. نگرش به عدالت اجتماعی در بین حوزویان و دانشگاهیان تفاوت معناداری دارد. پایگاه اجتماعی اقتصادی حوزویان و دانشگاهیان تفاوت معناداری دارد. معیارهای عدالت حوزویان و دانشگاهیان شهر قم تفاوت معناداری دارد. نگرش به ساختار طبقاتی از سوی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم تفاوت معناداری ندارد. ارزیابی فاصله طبقاتی وضع فعلی نسبت به گذشته از سوی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم تفاوت معناداری دارد. ارزیابی فاصله طبقاتی آینده نسبت به حال از سوی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم تفاوت معناداری دارد. نگرش درباره دلایل فقر از سوی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم تفاوت معناداری ندارد. نگرش سیاسی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم تفاوت معناداری دارد. میزان احساس محرومیت نسبی دانشگاهیان با حوزویان شهر قم تفاوت معناداری دارد.

واژه های کلیدی : نگرش، عدالت اجتماعی، پایگاه اجتماعی اقتصادی، احساس محرومیت نسبی

فهرست

۱	فصل اول
۲	طرح و بیان مساله
۴	بیان سوالهای اصلی تحقیق
۴	اهمیت موضوع و ضرورت تحقیق
۶	اهداف تحقیق
۸	فصل دوم
۹	سوابق نظری و تجربی موضوع
۹	تحقیقات داخل کشور ایران
۱۴	تحقیقات خارجی در دیگر کشورهای جهان
۱۵	مبانی نظری تحقیق
۱۵	مفهوم نگرش و احساس
۱۶	پایگاه اجتماعی اقتصادی
۱۸	مفهوم شناسی عدالت
۲۷	رویکرهای نظری
۲۹	عدالت از دیدگاه ادیان و مکاتب
۳۹	عدالت در دیدگاه اندیشمندان غیر مسلمان
۴۰	نظریه عدالت فیثاغورس و سقراط
۴۱	نظریه عدالت افلاطون
۴۶	نظریه عدالت ارسطو
۴۸	نظریه عدالت هیوم (۱۷۱۱-۱۷۷۶م)
۵۰	نظریه عدالت کانت (۱۷۲۴-۱۸۰۴)
۵۳	نظریه عدالت مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳م)
۵۵	نظریه عدالت نوزیک (۲۰۰۲-۱۹۸۳م)
۵۸	نظریه عدالت جان رالز (۲۰۰۲-۱۹۲۱)
۶۴	نظریه عدالت والزر (نکات مهم نظریه عدالت والزر)
۶۸	عدالت در دیدگاه اندیشمندان مسلمان
۶۸	نظریه عدالت ابوالحسن علی بن محمد الماوردی
۷۰	دیدگاه ابن خلدون
۷۳	نظریه عدالت فارابی
۷۵	نظریه عدالت شهید صدر
۷۸	نظریه عدالت علامه طباطبایی

۸۰	نظریه عدالت شهید مطهری
۸۴	نظریه عدالت حضرت امام خمینی (رحمه الله علیه)
۸۸	نظریه عدالت حضرت آیت الله خامنه ای (دامت برکاته)
۹۳	فصل سوم
۹۴	روش انجام تحقیق
۹۴	واحد تحلیل و سطح تحلیل
۹۴	جامعه آماری و روش نمونه گیری و حجم نمونه
۹۵	پایایی و روایی
۹۵	ابزار جمع آوری اطلاعات
۹۵	تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای تحقیق
۹۵	تعریف مفهومی و عملیاتی متغیر وابسته
۹۵	نگرش به عدالت اجتماعی (متغیر وابسته)
۹۷	تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای مستقل و زمینه ای
۹۷	پایگاه اجتماعی اقتصادی
۱۰۰	معیارهای عدالت (تفسیر و پنداشت از عدالت)
۱۰۱	نگرش نسبت به ساختار طبقاتی جامعه
۱۰۱	ارزیابی فاصله بین ثروتمندان و فقیران
۱۰۳	دلیل فقر
۱۰۳	نگرش سیاسی
۱۰۴	روش تجربه و تحلیل اطلاعات
۱۰۵	فصل چهارم
۱۰۶	یافته های تحقیق
۱۰۶	سیمای نمونه آماری و یا نتایج توصیفی
۱۱۴	آزمون فرضیه ها
۱۳۰	فصل پنجم جمع بندی
۱۳۱	خلاصه
۱۴۰	بحث و نتیجه گیری
۱۴۴	پیشنهادات
۱۴۶	منابع و مأخذ
۱۵۲	پرسشنامه

فهرست جداول

- جدول ۳-۱. گویه ها و اجزاء شاخص نگرش به عدالت اجتماعی ۹۵
- جدول ۳-۲. سلسله مراتب شغلی ۹۶
- جدول ۳-۳. درآمد دلخواه ماهانه ۹۷
- جدول ۳-۴. متوسط میزان هزینه ماهانه ۹۷
- جدول ۳-۵. ابعاد و شاخص های متغیر پایگاه اجتماعی اقتصادی ۹۸
- جدول ۴-۱. توزیع فراوانی نمونه ها بر حسب گروه سنی و جمعیت ۱۰۶
- جدول ۴-۲. توزیع پاسخگویان بر حسب تاهل و به تفکیک سن و جنس ۱۰۷
- جدول ۴-۳. توزیع فراوانی نمونه ها بر حسب قومیت های عزیز کشورمان ۱۰۸
- جدول ۴-۴. توزیع پاسخگویان بر حسب وضعیت تحصیلی و به تفکیک جنس ۱۰۹
- جدول ۴-۵. توزیع وضعیت تحصیلی والدین پاسخگویان و به تفکیک جنس ۱۱۰
- جدول ۴-۶. توزیع پاسخگویان بر حسب درآمد دلخواه ماهانه ۱۱۰
- جدول ۴-۷. توزیع پاسخگویان بر حسب متوسط هزینه ماهانه ۱۱۱
- جدول ۴-۸. توزیع پاسخگویان بر حسب رتبه بندی پایگاه اجتماعی اقتصادی ۱۱۲
- جدول ۴-۹. توزیع پاسخگویان بر حسب محل تحصیل ۱۱۲
- جدول ۴-۱۰. توزیع پاسخگویان بر حسب رتبه بندی پایگاه اجتماعی اقتصادی ۱۱۳
- جدول ۴-۱۱. میانگین نگرش به عدالت اجتماعی بر حسب پایگاه اجتماعی اقتصادی ۱۱۳
- جدول ۴-۱۲. تحلیل واریانس نگرش به عدالت اجتماعی بر حسب پایگاه اجتماعی اقتصادی ۱۱۴
- جدول ۴-۱۳. مقایسه های چندگانه بین میانگین های نگرش به عدالت اجتماعی بر حسب پایگاه اجتماعی اقتصادی (Tukey HSD) ۱۱۴
- جدول ۴-۱۴. مجموعه های همسان میانگین های نگرش به عدالت اجتماعی بر حسب پایگاه اجتماعی اقتصادی ۱۱۵
- جدول ۴-۱۵. میانگین نگرش به عدالت اجتماعی بر حسب پایگاه اجتماعی اقتصادی حوزویان و دانشگاهیان به تفکیک گروه های مختلف پایگاهی ۱۱۶
- جدول ۴-۱۶. میانگین نگرش به عدالت اجتماعی بر حسب محل تحصیل ۱۱۷
- جدول ۴-۱۷. پایگاه اجتماعی اقتصادی بر حسب محل تحصیل (حوزه و دانشگاه) ۱۱۷
- جدول ۴-۱۸. توزیع متغیر معیارهای عدالت بر حسب محل تحصیل ۱۱۸
- جدول ۴-۱۹. نگرش به ساختار طبقاتی بر حسب حوزویان و دانشگاهیان ۱۱۹
- جدول ۴-۲۰. ارزیابی فاصله طبقاتی نسبت به گذشته بر حسب حوزویان و دانشگاهیان ۱۲۰
- جدول ۴-۲۱. ارزیابی فاصله طبقاتی آینده نسبت به وضع موجود بر حسب حوزویان و دانشگاهیان ۱۲۱

- جدول ۴-۲۲- مهمترین دلایل فقر بر حسب نگرش حوزویان و دانشگاهیان Chi-Square Tests ۱۲۲
- جدول ۴-۲۳- نگرش سیاسی بر حسب محل تحصیل افراد ۱۲۳
- جدول ۴-۲۴- میانگین احساس محرومیت نسبی بر حسب محل تحصیل ۱۲۴
- جدول ۴-۲۵- ضرایب رگرسیون عوامل مؤثر بر نگرش به عدالت اجتماعی حوزویان ۱۲۴
- جدول ۴-۲۶- آزمون معناداری ضرایب رگرسیون عوامل مؤثر بر نگرش به عدالت اجتماعی حوزویان ۱۲۵
- جدول ۴-۲۷- ضرایب رگرسیون عوامل مؤثر بر نگرش به عدالت اجتماعی دانشگاهیان ۱۲۶
- جدول ۴-۲۸- آزمون معناداری ضرایب رگرسیون عوامل مؤثر بر نگرش به عدالت اجتماعی دانشگاهیان ۱۲۶
- جدول ۴-۲۹- ضرایب رگرسیون عوامل مؤثر بر نگرش به عدالت اجتماعی ۱۲۷
- جدول ۴-۳۰- آزمون معناداری ضرایب رگرسیون عوامل مؤثر بر نگرش به عدالت اجتماعی ۱۲۷

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱. طرح و بیان مساله:

زندگی در جامعه انسانی همیشه همراه و همبسته با نگرشهای مختلف افراد آن جامعه بوده است. در این بین آنچه که بیش از همه در رفتارها و شناختها و احساسات نمایان است اختلافات مادی و معنوی با دیگران است که جدای از اینکه علل آنها چیست می تواند منشأ بروز تفاوت دیدگاه افراد نسبت به جامعه شان شود. در بررسی واقعیت های اجتماعی رابطه میان ابعاد ذهنی و عینی مورد تأکید است. (نوایی، ۱۳۹۱: ۲) به نظر میداندیشه یک فرد، شناخت، تفکر، آگاهی و نگرش نسبت به امور و واقعیت های اجتماعی که مبنای رفتار و کنش فرد را نسبت به موقعیت معینی تشکیل می دهد، حاصل تقابل دو بعد عینی و ذهنی است. (کلدی، ۱۳۷۹: ۱۸۴) بسیاری مسائل اجتماعی قبل از آنکه از بعد عینی در جامعه همه گیر شود به لحاظ ذهنی میان افراد آن جامعه دل مشغولی اصلی بودند. واز طرفی شاید بتوان عامل بسیاری از مسائل اجتماعی را بی عدالتی در جامعه دانست. هرچند واضح است عوامل بروز بی عدالتی در جامعه از امور عینی نشأت می گیرند (واعظی، ۱۳۸۴: ۶۳) لکن مفهوم عدالت به عنوان یک ارزش اجتماعی (بیرو، ۱۳۷۵: ۳۸۶) همیشه مواجه با نگرشها و تفسیرهای مختلف از سوی افراد جامعه می باشد.

بر این اساس می توان گفت دستیابی به نگرش افراد نسبت به عدالت اجتماعی در بعد ادراکی و احساسی قابل جمع است به تعبیری در بعد ادراکی به دنبال آنیم که دریابیم چه ادراکی از مفهوم عدالت اجتماعی وجود دارد و در بعد احساسی به دنبال آن هستیم تا در برهه کنونی افراد جامعه چه احساسی از عدالت اجتماعی دارند و چه میزان وضعیت جامعه را عادلانه یا غیر عادلانه ارزیابی می نمایند؟ همچنین در این زمینه چه برداشتی از خود دارند و احساس آن ها در مورد وضع خودشان به چه صورتی است؟

احساس عدالت در عمق ضمیر هر فرد شاید آنقدر بدیهی و ساده باشد که هیچگاه در طول زندگی خویش به دنبال تعریف، تفسیر، تبیین و قانونمند کردن آن نباشد. اندیشه عدالت در نزد ما آنچنان شفاف و روشن به نظر می آید که به راحتی اعمال و رفتار دیگران، قوانین و نظام حاکم را بدان محک می زنیم و درباره آن قضاوت می کنیم. (محمدی، ۱۳۸۷: ۲۱)

جذابیت عدالت به گونه ای است که تمام عرصه های فکری ، فردی ، هنری و اجتماعی انسان را تحت الشعاع قرار داده است . مطالعه تاریخ بشری شاهدهی بر این مدعاست و نیط گویای قدرت انگیزش و کشش فوق العاده عدالت است که انسان به نام و یاد عدالت چه کارها که نکرده و چه شگفتی ها که نیافریده است. (همان)

در حقیقت، عدالت از مفاهیمی است که عقل جمعی همه افراد بشر، آن را مستحسن و نیکو می‌شمرد. عدالت به مثابه مفهومی، با سطح انتزاع بسیار بالا، از دیر باز ذهن بشر را به خود مشغول داشته است تا جایی که مباحثه درباره چیستی عدالت، به مثابه یکی از محورترین سؤالات فلسفه سیاسی، همچنان استمرار دارد. (پورعزت، ۱۳۸۰: ۲۵).

هم فلاسفه و هم دانشمندان اجتماعی، توجه زیادی به بحث عدالت نموده اند. علاقه افراد به عدالت، از یک نیاز طبیعی اساسی منتج می‌شود. افراد، نیازهای فردی متفاوتی دارند که از طریق تعامل با دیگران به بهترین نحو، ارضا می‌شود. این نیازها طیفی از نیازهای اقتصادی از قبیل پول و امکانات مادی تا نیازهای اجتماعی - احساسی نسبتاً انتزاعی از قبیل توجه و احترام شخصی را در بر می‌گیرد. عدالت به افراد استانداردهایی می‌دهد که آیا این نیازها در محیط های اجتماعی که اغلب پیچیده هستند برآورده می‌گردد(همان).

دنبال کردن سیر نظریه پردازی در حوزه عدالت این حقیقت را عیان می کند که عمده نظریات با متدولوژی فلسفی و در جهت بیان تعاریف عدالت و بسط آن عمدتاً در مقوله عدالت فردی در حوزه فلسفه اخلاق بوده است و پیگیری این مباحث با هدف شناخت دقیق عدالت اجتماعی و سازوکارهای آن و اینکه چگونه جامعه عادلانه داشته باشیم کمتر مورد توجه بوده است. و از طرفی اندیشه وران و فیلسوفان سیاسی که به مبحث عدالت اجتماعی می پردازند معمولاً در پی آنند تا بامشخص کردن اصول و معیارهایی بنیادین به منزله اصول عدالت، شاخصی نهایی برای تعیین مصادیق عدالت از بی عدالتی نهند. تلقی مایکل والتزر از عدالت در تقابل آشکاربا این رویکرد غالب قرار دارد. والتزر از نگاه تکثرگرایانه (pluralistic) به عدالت حمایت میکند که بر اساس آن هر خیر اجتماعی معیار توزیع عادلانه خاص خود را دارد. گرچه نحوه توزیع خیرات مهم است ، مهم تر از آن روشن کردن تلقی و تصویری است که مردم هر جامعه از خیرات دارند و بر اساس آن به برداشت و معنایی همگانی از خیرات رسیده اند. (واعظی، ۱۳۸۸: ۴۰۰) بنابر این سنجش میزان عدالت اجتماعی در هر

جامعه ارتباط مستقیمی با درک و نگرش افراد آن جامعه به معیارهای عادلانه بودن جامعه و مفاهیم زمینه ای و ارزشی آن جامعه دارد .

مساله اصلی در این تحقیق بررسی رابطه میان پایگاه اجتماعی اقتصادی و نگرش به عدالت اجتماعی بین حوزویان و دانشگاهیان شهر قم می باشد.

بیان سوالهای اصلی تحقیق:

پرسش اساسی این تحقیق عبارت است از : آیا بین پایگاه اجتماعی اقتصادی و نگرش به عدالت اجتماعی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم رابطه معناداری وجود دارد؟
و سؤالات زیر در این زمینه مطرح می شود:

آیا بین حوزویان و دانشگاهیان در نگرش به عدالت اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد؟
آیا بین پایگاه اجتماعی اقتصادی حوزویان و دانشگاهیان تفاوت معناداری وجود دارد؟

۱-۲ . اهمیت موضوع و ضرورت تحقیق:

عدالت آرمان دیرین بشر است به گونه ای که وی همواره سعادت و خوشبختی واقعی را در پناه عدالت جستجو میکرده است، از این رو دغدغه خاطر همیشگی انسان نیز برقراری عدالت بوده است. کشش و جذابیت عدالت در نزد انسان چنان است که گویی با تمام وجود می شناسدش و تصور روشن و ساده ای از آن در ذهن دارد. اما در واقع طریق ایجاد عدالت اجتماعی در نزد انسان به سادگی احساس مطلوب آن نیست. پیچیدگی ها و مشکلات و سختی های فراوان برقراری عدالت آنچنان است که گاه انسان در این اندیشه فرو می رود که قدرت و توان بشری یارای برقراری عدالت جهانی را نداشته و قدرت و توانی مافوق بشر یا لا اقل متکی به نیروهای مافوق بشری میتواند این آرمان دیرینه وی را که به خیال و افسانه بیشتر می ماند به تحقق برساند. امروز عدالت بر اثر تغییر سریع زندگی اجتماعی و پیشرفت دانش و مطالعات اجتماعی انسان به یک نیاز و ضرورت جدی اجتماعی تبدیل شده است و در واقع اصلی ترین مساله زندگی اجتماعی بشر را تشکیل میدهد. (محمدی؛ ۱۳۸۷: ۱۵)

مفهوم عدالت را بعضی فیلسوفان سیاسی از جمله چهار ارزش عمده جوامع بشری می‌دانند که کمتر بر سر آنها عدم توافق وجود دارد؛ یعنی از جمله مفاهیم ارزشمندی است که درباره ارزش آنها برای جوامع انسانی توافق عام وجود دارد. (میرسندسی، ۱۳۷۵) غالب مکتبها و نظریه‌ها و نظام‌های سیاسی، کوشیده‌اند این اصل و مفهوم را از جنبه نظری و عملی - چه در واقع و چه در ظاهر - وجهه‌ی همت خود قرار دهند، و خود را متصف به آن وانمود کنند. هدف همه‌ی ادیان الهی، هم تحقق این اصل بوده است. دین مبین اسلام نیز به عنوان خاتم ادیان، تحقق عدالت را سرلوحه اهداف خود قرار داده است. (اخوان کاظمی، ۱۳۸۲: ۱۱)

از سوی دیگر مفهوم عدالت اجتماعی یکی از پایه‌های اصلی نظام جمهوری اسلامی است و یکی از شعارهای اصلی انقلاب اسلامی بوده است و تمامی دولتهای بعد از انقلاب به نحوی به آن اشاره داشته‌اند و یکی از اهداف اصلی خود را تحقق عدالت اجتماعی عنوان نموده‌اند. (پور گنجی، ۱۳۸۷: ۴) البته بحث از عدالت در دیگر مکتبها و دولتها و کشورها نیز مطرح بوده است و به عنوان برترین فضیلت اجتماعی تلقی شده است.

رالز عدالت را برترین فضیلت اجتماعی می‌داند زیرا تمام امور اجتماعی مستقیماً با شاخصهای آن بررسی و ارزیابی می‌شوند (رالز، ۱۳۸۷: ۳۳). البته واضح است که میان مفهوم عدالت و واقعیت موجود نسبت به آن و نگرش مردم به عدالت در جامعه تفاوت وجود دارد. و آن این است که باید تفکیک میان واقعتهای عینی که شامل اطلاعات اقتصادی، اجتماعی و نموده‌های عینی است را از ابعاد ذهنی نابرابری‌ها متمایز بدانیم و به این موضوع توجه نماییم که عامل تاثیر گذار نهایی را باید برداشتهای ذهنی و نگرشها بدانیم نه واقعیات و عینیات اجتماعی. (پور گنجی، ۱۳۸۷: ۵) همچنین همزمانی وجود شاخص‌های مطلوب عدالت و احساس بی‌عدالتی در مردم از مسایل پیچیده و قابل بررسی عرصه عدالت است که حتی در این موارد نیز احساس بی‌عدالتی را، حتی اگر غلط برانگیخته شده باشد، باید مورد بررسی قرار داد و البته اگر موجه باشد باید واقعا به آن رسیدگی کرد. نمی‌توان بدون رسیدگی، درباره اشتباه بودن یا موجه بودن این احساس نظر داد. (سن^۱، ۱۳۹۰: ۴۰۷)

¹ Amartya Kumar Sen

مطمئننا اگر مسئولان و مدیران یک جامعه ای خواهان برقراری عدالت در زمینه های مختلف باشند و بدانند با چه ابزار و عواملی می توانند احساس عدالت را به گروه و جامعه خود عطا کنند بسیاری از تصمیمات آن ها همسو با دلالت های اجتماعی و عینی عدالت خواهد بود و البته اگر احساس بی عدالتی در میان افراد شکل گیرد و به آن توجهی نشود باعث احساس جدایی شهروندان از قدرت می شود (دارلی^۲، ۲۰۰۱). با توجه به مباحث مطروحه به این مطلب مهم می رسیم که شاید بتوان گفت که مهمتر از خود عدالت و واقعیت عادلانه یک جامعه، نحوه نگرش مردم جامعه در مورد عادلانه بودن وضع موجود می باشد. البته احساس بی عدالتی و طرز نگرش مردم؛ به گونه ای است که یا از احساس و نگرش متفاوت آنها نشأت گرفته و یا از یک نگرش و درک نادرست و یا حتی درست. و این نگرش - درست یا نادرست - به عنوان عامل موثر در نحوه تصمیم گیری افراد جامعه است که میتواند از رفتارهای همراه با بی تفاوتی نسبت به وضع جامعه تا بدترین حالت سیاسی و اجتماعی همراه باشد. آنچه منجر به ضرورت انجام این تحقیق شده مشخص نمودن احساسات، نگرشها و نحوه درک افراد از عدالت اجتماعی و یافتن عوامل تاثیر گذار بر آن می باشد. لذا بسیار ضروریست تا درک و نگرش افراد جامعه را بصورت مداوم مورد بررسی قرار داده تا در بایم بطور کلی احساس و نگرش و همچنین درک افراد نسبت به این مقوله چیست؟

۱-۳. اهداف تحقیق:

در این تحقیق اهدافی دنبال میشود که در راستای نیل و دستیابی به پاسخ سوالاتی میباشد که ترسیم کننده بخش نظریه ای و روشی این تحقیق اند و این اهداف در دو دسته ۱- هدف کلی و ۲- اهداف اختصاصی قابل تقسیم بندی می باشند:

۱-۳-۱. هدف کلی و اساسی در این تحقیق همانا عنوان اصلی تحقیق « بررسی رابطه میان پایگاه اجتماعی اقتصادی و نگرش به عدالت اجتماعی در بین حوزویان و دانشجویان شهر قم» می باشد.

۱-۳-۲. اهداف اختصاصی: در قالب هدف کلی تحقیق، اهداف اختصاصی زیر نیز قابل ملاحظه می باشد.

² - JM.Darley

۱- توصیف و شناخت نگرش و ادراک حوزویان و دانشگاهیان شهر قم نسبت به مفهوم عدالت اجتماعی

۲- شناخت مهمترین عوامل و مولفه های تشکیل دهنده مفهوم عدالت اجتماعی در میان حوزویان و دانشگاهیان شهر قم

۳- اولویت بندی این عوامل و مولفه ها در میان حوزویان و دانشگاهیان شهر قم

۴- مهمترین علل و عوامل تاثیرگذار بر عدم تحقق عدالت اجتماعی از دیدگاه حوزویان و دانشگاهیان شهر قم و ارائه ضمنی از راهکارهای مختلف برای افزایش عدالت اجتماعی و تصحیح نگرش نسبت به آن

۶- بررسی و مقایسه نحوه نگرش به عدالت اجتماعی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم

۷- بررسی و مقایسه پایگاه اجتماعی اقتصادی حوزویان و دانشگاهیان شهر قم

پس از انجام موفق این تحقیق می توان برخی عوامل اجتماعی موثر بر نگرش به عدالت اجتماعی را ارائه نمود و از آنجایی که یکی از لوازم جامعه عادلانه، تعمیم و بسط نگرش صحیح در میان افراد جامعه نسبت به عدالت اجتماعی می باشد لذا مسئولان و سازمان ها و نهادهای اجتماعی مخصوصا دانشجویان، طلاب و پژوهشگران عزیز می توانند از یافته های تحقیق حاضر برای پژوهش های بعدی و همچنین جهت برنامه ریزی مدون و منظم در زمینه بالابردن شاخص های نحوه نگرش ، درک و احساس عدالت اجتماعی در میان عموم افراد جامعه استفاده نمایند.

فصل دوم

مبانی نظری

و

پیشینه تحقیق

تحقیقات داخل کشور ایران

درداخل کشور تعدادی از تحقیقات به موضوع عدالت اجتماعی پرداخته اند که به شرح ذیل هستند:

سیدمحمد میرسندهی (۱۳۷۵) در پایان نامه ای با موضوع عوامل مؤثر بر درک مردم از عدالت و رابطه آن با برابری در وهله اول بیشترین تلاش خود را صرف مفهوم سازی عدالت در عرصه اجتماع نموده و در وهله دوم به مشخص ساختن رابطه آن با مفهوم برابری و ارائه نظریه های مطرح شده در سه حوزه فلسفه سیاسی، جامعه شناسی و روان شناسی اجتماعی نموده است. دربخش ارائه نظریه های مطرح در حوزه جامعه شناسی علاوه بر جمع آوری آراء صاحب نظران مطرح جامعه شناسی، به ارائه نظریه هایی که در زمینه گرایشهای مردم در ارزیابی های عدالت، درک آن و پیامدهای احساس بی عدالتی متمرکزند، پرداخته است. نظریه هایی همچون پیوندهای جامعه شناختی، ارزش منزلت و محرومیت نسبی مهمترین نظریه ها در این حوزه هستند. در روانشناسی اجتماعی نیز به نظریه ادراک اجتماعی و برخی نظریه های مرتبط اشاره نموده اند. یافته های تجربی تحقیق نشاندهنده گرایش مساوات طلبانه مردم در عرصه «فرصتها» و «برخورد قانون با مردم» است، در حالی که این گرایش در عرصه احترام اجتماعی تقریباً معادل توزیع طبیعی و در عرصه اقتصادی به سمت عادلانه انگاشتن نابرابری تمایل دارد. در مجموع می توان این گرایشها را منطقی ارزیابی کرد یعنی درک مردم از این پدیده ها نسبتاً صحیح بنظر می رسد. بیشترین همبستگی متغیرها بین سطح تحصیلات و درک عدالت است که در گرایش کلی عدالت ۲۴٪ است و در عرصه اقتصادی ۲۴٪- است. ضریب تعیین مجموع متغیرهای مؤثر بر درک عدالت که در تحقیق وارد شده بودند، برابر با ۳۰٪ بود که از میان مجموع متغیرها سن، سطح تحصیلات و منزلت شغلی امکان راهیابی به معادله رگرسیونی را یافته اند.

اکبر رضاپور (۱۳۷۵) نیز در پایان نامه خود با موضوع درک عدالت در میان جوانان عنوان می کند، یکی از عوامل مؤثر بر روی درک از عدالت در میان جوانان، معیارهای پذیرفته شده عدالت می باشد، با در نظر گرفتن اینکه امید به موفقیت مالی یک متغیر کلیدی در تعیین گرایش نسبت به ابعادی از معیارهای عدالت می باشد که بر روی درک عدالت تاثیر دارند، بنابراین در صورتیکه سیاستگذارهای اجتماعی در جهتی حرکت کنند که امید به موفقیت مالی تابعی از میزان درآمد خانواده نبوده و همه افراد صرف نظر از موقعیت اقتصادی خودشان این امید را داشته باشند که راهها و امکاناتی وجود دارد که احتمال موفقیت مالی از طریق آنها ممکن است، افراد جامعه را عادلانه تر ارزیابی خواهند